

Lounaismurteiden passiivin toisen partisiipin ongelma

Suomen yleiskieleen ja enimpiin muihin murteisiin verrattuna lounaismurteiden passiivin toinen partisiippi on monessa suhteessa varsin erikoinen. Erikoiset piirteet ovat yksikön nominatiivissa ja partitiivissa. Nämä sijat esiintyvät muodoltaan käytännöllisesti katsoen aivan identtisinä: niiden välinen ainoa ero on partisiippitunnuksen *u/y*-vokaalin sellainen heittyminen pois hyvin vanhakantaisessa murteessa, joka voi tapahtua ainoastaan nominatiivissa (esim. nom. *näht(y)*, partit. *nähty*). Tämä heittyminen jätetään seuraavissa tarkasteluissa aina huomiotta.¹

Sanotun mukaisesti voitaisiin lounaismurteissa muoto-opillisten seikkojen puolesta puhua jopa ”nominatiivi-partitiivista”. Passiivin II partisiipin yksikön nominatiivi-partitiivin käyttö eriytyy kyllä normaalisti nominatiivikäytöksi ja partitiivikäytöksi, joten siihen puoleen ei nyt ainakaan heti tarvitse kummemmin puuttua. Muotoa nimitetään jatkossa lyhyden vuoksi *kaksoissijaksi*.

Lounaismurteiden kaksoissijan tutkiminen nojautuu tässä työssä lähinnä Maskun murrealueen aineistoon. Olen koonnut sen pääasiassa v. 1877 syntyneeltä Maskun murretta puhuneelta Amanda Helanderilta. Tutkimuksen kohteena olevat muodot ovat vieläkin kuultavissa vaikkapa keski-ikäisiltä murteen puhujilta.

1. *Kaksoissijan erityisluonne*

Kaksoissija eroaa passiivin II partisiipin muista sijoista sekä yksikössä että monikossa niin paljon, että se ikään kuin kuuluu toiseen paradigmaan. Muut sijat taas ovat tavalliseen tapaan yhteydessä suomen yleiskielen vastaaviin muotoihin. Mikä kaksoissijassa sitten on erikoista, se

¹ Tunkelo pitää lyhentynyttä muotoa äänneläillisenä (1939, 176).

näky seuraavista esimerkeistä. Niihin on valittu vartalotyypiltään erilaisia verbejä.

Kaksoissija	Yks. transl.	Mon. partit.
<i>syätty^x</i>	<i>syädyks</i>	<i>syädyi</i>
<i>leevottu^x</i>	<i>leevotuks</i>	<i>leevotui</i>
<i>kannatettu^x</i>	<i>kannatetuks</i>	<i>kannatetui</i>
<i>purttu^x</i>	<i>purruks</i>	<i>purruui</i>
<i>kävèlty^x</i>	<i>kävè(l)lyks</i>	<i>kävè(l)lyi</i>
<i>ajätelty^x</i>	<i>ajäte(l)luks</i>	<i>ajäte(l)lui</i>
<i>kapàloittu^x</i>	<i>kapàloituks</i>	<i>kapàloitui</i>

I. Kaksoissijan varmaan silmiinpistäväin piirre on samanlainen k a k-sinkertainen passiivitunnus (*tt*) kaikkialla. Tästä on kuitenkin poikkeus konsonantivartalossaan obstruenttiin päättyvien verbien kohdalla (esim. *nähty^x*, *kustu^x*, *kitisty^x*, *kevästy^x*, *hävèlty^x*), joilla passiivitunnus on vain yksinkertainen. Tämä tapaus viittaa lounaismurteiden erikoisgemiaation suuntaan (ks. esim. Rapola 1966, 30; Pahikkala 1981, 84); tavunloppuinen obstruentti (*k, p, t, s, h*) estää aina seuraavan tavun alkuobstruentin (*k, p, t, s*) geminaation.

Lounaismurteiden kaksoissijan passiivitunnus näyttää esimerkkien valossa olevan siis yleiskieleen verrattuna hyvin poikkeavasti kaksinkertaisena yksitavuisilla vokaalivartaloilla ja yleensä konsonantivartaloilla (*l, r, n*). Ilmiö vaikuttaa analogialta, mutta se selitetään tässä työssä toisin.

Yllä olevissa esimerkeissä on vertailua varten myös yksikön translatiivit ja monikon partitiivit. Ne ovat säännöllisiä. Monikon partitiivissa on passiivitunnuksen heikkoasteinen muoto aikaisemmin infirmaatioksi nimittämäni ilmiön takia (ks. Pahikkala 1981, 89).

II. Toinen esimerkeistä ilmenevä kaksoissijan erityisominaisuus on *x*-symbolilla osoitettu ”l o p p u k a h d e n n u s”. Tämä on selvästikin erikoistapaus lounaismurteissa tunnetusta yleisemmästä loppukahdenusilmistä, jossa alkuperäinen (kantasuomen) sananloppuinen tenuisklusiili (*k, t*) assimiloituu seuraavan sanan tai liitepartikkelin alkuobstruenttiin (*k, p, t, s, f*) muodostaen rajakohtaan viimeksi mainitun konsonantin geminoituman (vrt. Rapola 1966; Itkonen 1964; Pahikkala 1981, 84 alav.). Joitakin esimerkkejä LM loppukahdennuksesta: *Pööðäl on kaks paistettuk kalä; Koerakki haukkuva; Mnää en ol nukkunup pal mittä; Kaik meni yhtippäi; Heet tulit tänne; Olsis snää vaa maanu; Otäf föli vaa!*²

² Kirjallisuudessa ei juurikaan mainita *f*:n kahdentumista (vrt. Itkonen 1964). Ilmiö onkin erittäin harvinainen. Tämän konsonantin geminaatio taas on mahdollon sopivien *f*-sanojen puuttuessa.

Kaksoissijan lopussa (nykyisin ttu^x/tty^x) on arvatenkin siis aikaisemmin ollut tenuisklusiili — lopputavu on vieläkin tavallaan umpinainen (samassa mielessä kuin esim. imperatiivimuoto *anna^x*). Ilmiö ulottuu varsinaisten lounaismurteiden ulkopuolellekin, esim. Ala-Satakuntaan ja Etelä-Hämeeseen (Tunkelo 1939, 165—166), ja jo E. N. Setälä aikoinaan (1891) päätteli tuon klusiilin **t:ksi*. E. A. Tunkelo on (1939) antanut melko monimutkaisen selityksen tämmöisestä **t:stä*. Kaksoissijan alkuperäinen loppukonsonantti selvitetään edempänä uudella tavalla.

III. Koska kaksoissijan lopputavu (tu^x/ty^x) on aina umpinainen, odottaisi konsonanttiaineksen olevan heikossa asteessa, mutta nyt siinä näyttääkin vallitsevan *v a h v a a s t e* (paitsi konsonanttivartalossaan *s:*ään päättyvissä verbeissä, joilla asteesta ei voi puhua). Tämäkin merkkillinen seikka puhuu lounaismurteiden erikoisgeminaation läsnäolon puolesta — eihän geminaatan syntyminen tavun rajalle riipu lainkaan jälkimmäisen tavun umpinaisuudesta sen paremmin kuin edellisen tavun laadusta (ks. Rapola 1966, 30).

2. Syyt ja selitykset

Ilmiöiden esittelyn jälkeen voidaan mennä syihin ja selityksiin. Esim. Aulikki Jalavan v. 1971 tekemässä pro gradu -tutkielmassa lounaismurteiden erikoisgeminaatiosta mainitaan ilmiö I, mutta se ei saa kunnon selitystä. Tunkelon julkaisussa v:lta 1939 kylläkin kaikissa kohdissa I, II ja III olevat asiat selittyvät yhdellä kertaa.

Tunkelon selitystapa on tiivistettynä suunnilleen seuraavanlainen. Passiivin II partisiipin alkuperäinen kantasuomalainen tunnus **(t)tu/(t)ty* olisi lounaismurteissa monikon nominatiivissa käynyt läpi kehityskulun, jota kuvaan kaavamaisesti näin:

$$\begin{array}{l} \text{sala} | \text{tut} > \text{-tuet} > \text{-tüt} > \text{-ttüt} > \text{-ttu}^x \\ \quad \quad \quad (1) \quad \quad \quad (2) \quad \quad \quad (3) \quad \quad \quad (4) \\ \text{saa} | \text{δut} > \text{-Tuet} > \text{-tüt} > \text{-ttüt} > \text{-ttu}^x \end{array}$$

- (1) \triangleq aktiivin II partisiipin supistuneen taivutustunnuksen antaman analogiamallin vaikutuksesta syntyy vokaalipari *ue/ye*.
- (2) \triangleq diftongin (tai vokaaliyhtymän) monoftongiutumisen.
- (3) \triangleq lounaismurteiden erikoisgeminaatio.
- (4) \triangleq pääpainottoman pitkän vokaalin lyhentyminen ja loppukonsonantin ”katoaminen”.

³ Standardin SFS 3100 mukaisesti ” \triangleq ” tarkoittaa sanaa ’vastaa’.

Syntynyt monikon nominatiivin loppu *ttu^x/tty^x* olisi sitten vähitellen siirtynyt myös yksikön nominatiiviin syrjäyttäen ”äänneläillisen” tyyppin *-t, -ī* (esim. *sāt, teht, tult; anneī, luvàī*). Tosiasiassa monikon nominatiivissa on voimassa selvästi heikkoasteinen muoto (*luvàtut tyät*) eli passiivin II partisiippi on aivan ”säännöllinen” — näin on havaintojeni mukaan ainakin lounaismurteiden luoteisryhmässä Maskun ja Mynämäen murrealueilla. Toinen hankala seikka Tunkelon ajatuskulussa on otaksuma (1) aktiivimuotojen analogisesta vaikutuksesta passiiviin, etenkin lyhyemmän (ja vanhemman — ks. Rapola 1966, 144—147 ja Hakulinen 1979, 239—243) passiivitunnuksen tapauksessa (**saadut > *saaTuet*). Kuvattu kehitys tuntuu muutoinkin ylettömän mutkikkaalta.

Lähemmäksi oikeaa Tunkelo osuu v. 1946 selittäessään vepsän kielen erikoisia *d, ī* ja *t*-loppuisia (”epä-äänneläillisiä”) passiivin II partisiipin muotoja, sellaisia kuin *t'ehtul d ~ -ī ~ -t* (”äänneläillinen” rinnakkaismuoto olisi *t'eht*). Nämä esiintyvät täysin taipumattomina kaikissa yksikön ja monikon sijoissa. Samanlainen on tilanne viron kielessä (”Antud funktsooni algfunktsooni leidmist nimetatakse funktsooni integreerimiseks” — Piskunov 1965, 326) ja kai liivissäkin. Taipumattomuus sallii ajatella, ettei muotojen alkuperäinen lähde ole välttämättä nominatiivi. Laajasti perustellen Tunkelo päättyy ensin viron ja sitten vepsän kohdalla siihen, että yksikön partitiivi on muotojen alkulähteenä. Passiivin II partisiipin lopussa oleva dentaaliaines olisi näissä kielissä sen mukaan partitiiviin tunnusta (**ta/tä, *da/dä*). Erilaisten verbivartaloitten tapauksissa tarvitaan tällöin kylläkin analogiaoletuksia. (Tunkelo 1946, 129—142.)

Vepsässä on *t'ehtud*-tyyppisen partisiipin käyttö laajaa ja levinyt jopa aktiivi-ilmauksiin, esim. Šokšussa: *Hö ei anttud mad*. Tunkelo perustelee partitiivilähtöisyyttä vepsässä nojautuen viroon ja osittain myös liiviin, joissa on semmoisia lauseenvastikkeenomaisia ilmauksia kuin *Ei ma saa seda tehtud* ’En saa sitä tehtyä’; *Ta um sänd taptəd* ’Hän on saanut, ts. tullut tapettua’. Näillä on suomen läntisissä murteissa tarkat vastineet, sen tapaiset kuin suomennoksista näkyy. Suomalaisissa vastineissa nominaalimuoto on passiivin II partisiipin yksikön partitiivissa. Sen nojalla Tunkelo katsoo olevan samoin virossa ja liivissäkin. Vepsässä ei ole tuon kaltaisia ilmauksia, mutta viimeksi mainittujen sukukielten valossa hän johtuu siinäkin partitiiviin *t'ehtud*-tyypissä.

3. Latiiviratkaisu

Olen tullut hieman samanlaiseen tulokseen lounaismurteiden kaksoissijan alkuperästä tietämättä muiden itämerensuomalaisten kielten muodoista. Partitiivin asemesta lopulliseksi selittäjäksi tulisi kuitenkin muihin *k*-latiivi. Se ei tosin tunnu oikein sopivan yhteen Tunkelon tutkimusten kanssa.

Tunkelolla ei ollut sitä tietoa lounaismurteista, että täällä käytettävällä passiivin II partisiipin yksikön partitiivilla on yhtäläisesti kuin nominatiivilla kaikki kolme kohdissa I, II ja III mainittua ominaisuutta. Tämä tieto antaa kumminkin ratkaisevasti paremman mahdollisuuden ominaisuuksien selittämiseen. Tuon nämä ominaisuudet vielä esille uudella esimerkkisarjalla kaksoissijan erilaisista käyttömuodoista. Mukana on myös ns. fortutiivinen lauseenvastike (Ikola 1974) ynnä tämän sukulaisilmauksia. Yhdenmukaisuuden vuoksi jokaisessa esimerkissä kaksoissijaa seuraa *k*:lla alkava sana.

- (1) *Ei stää viättyk kummiḡka.* | passiivin kielt. imperfekti
- (2) *See o viättyk kaik.* | passiivin perfekti
- (3) *Tänäpä viättyk kuarma oli hiuka märkä.* | adj.attr. nominatiivissa
- (4) *Tarkotak snää stää eilä viättyk kuarma?* | adj.attr. partitiivissa
- (5) *Mnuun tuli viättyk (~ viäd̥yks) kaik jo.* | fortuit. lauseenvastike
- (6) *See tuli viättyk (~ viäd̥yks) kotti.* | ”välittävä tapaus” (5) à (7)
- (7) *See sai viättyk (~ viäd̥yks) kaik heinas jo.* | (trans)latiivimerkityksinen kaksoissija
- (8) *Saattin kyl viättyk (~ viäd̥yks) kaik.* | kuten edellinen

Passiivin II partisiipin normaaliparadigmaan kuulumattoman kaksoissijan käyttö on kaiken järjen mukaan laajentunut jonkin esimerkkikohdan tyyppisestä käyttötavasta muihin. Ilman lisätietoja on vaikeata saada varmasti selville, mikä käyttömuoto olisi primaarinen. Liivin kielen suhteen Tunkelokin selvittää samanlaisen asian päättelemällä (1946, 140).

Tulee helposti houkutus katsoa lause (7) primaariseksi sen (trans)latiivisen merkityksen takia. Tällainen merkitys olisi ehkä vielä ilmeisempi jonkin muun kuin *viedä*-verbin tapauksessa: *Mnǟ sai olttu (~ oluks)*; *Mnǟ sain käȳtty (~ kädyks)*. Otettakoon huomioon myös *saada*-verbin vanha merkitys ’tulla joksikin’. On itse asiassa melko epäloogista ajatella tyyppiä (7) pelkän partitiivin eli vanhan erosijan varaan rakentuneeksi. Mikko Korhonen (1981, 289) sanoo useimpien niistä verbeistä, joihin sgr. infinitiivi voi liittyä, vaativan tulosijamäärettä. Sama

pätee varmaan jossain määrin myös II partisiippiin (vrt. sanonnat *tulee tehdä; tulee tekemään; tulee tehneeksi*).

Niin kuin ilmaisutavoissa (5—8) sulkeisiin merkityistä muodoista näkyy, kaksoissijan vaihtoehdoksi murteessa (ja partitiivin vaihtoehdoksi yleiskielessä) käy translatiivi. Vastaavanlainen vaihtoehtoisuus tunnetaan Maskun murteessa toisaalta I infinitiivinkin käytössä: *Hän saa syödäk* (~ *syödäkses*) *kalä; Snää saat tehdä*k (~ *tehdäkses*) *kaapi*. Latiivilla ja translatiivilla on tällöin suunnilleen sama merkitys.

Lounaismurteiden ilmaisutyyppillä (7) on muodollisesti tarkat vastineensa virossa ja liivissä, joissa partisiipin lopussa tosin on dentaali. Vieläpä kaksoissijan geminaatiota (vrt. kohta I) vastaa ehkä viron ja liivin taipumattomassa passiivin II partisiipissa passiivitunnusta edeltävän tavun pitkä loppukonsonanti (viron Reigissä *pañdud*, länsiliivissä *pañdēd*). Tyyppi on siis vanha. Latiivimerkitys on voinut jossakin lounaismurteiden varhaisvaiheessa tartuttaa tyyppin sisältämän partisiipin loppuun latiivin *k*-tunnuksen, ja näin olisi saatu esim. muoto **veetydäk*. Tunnus olisi sitten seurannut tätä partitiivi-latiivia muihinakin käyttötapoihin, jopa ei latiivisiin. Samoin Tunkelo päätyi viron ja liivin kohdalla ilmaisutyyppin (7) partitiivin siirtymiseen erikoismuotoisena muihin käyttötapoihin.

Varsinainen houkutus pitää lausetta (7) primaarisena syntyy havaittaessa, kuinka suoraviivaisesti passiivin II partisiipin yksikön partitiiviin liittynyt latiivi-*k* selittää kohtien I, II ja III ominaisuudet tunnettu-
jen ääntenmuutosten kautta: **veetydäk* > **veetydä^x* > **veetyä^x* > **veettyä^x* > **veetty^x* > *vietty^x* > *viätty^x*; **käveltytäk* > **käveltytä^x* > **käveltyä^x* > **kävelttyä^x* > *käveltty^x*. Geminaatan *tt* saa aikaan lounaismurteiden erikoisgeminaatio, jonka laukaisee supistumadiftongi *ua/yä* tai mahdollisesti sen seuraajana ollut pitkä vokaali *ū/ÿ*. Kyseessä ei siis ole mikään vahva aste, eikä astevaihtelulaki rikkoonnu, vaikka lopputavut ovatkin umpinaiset. Selitysmalli sopii kaikkiin verbivartalotyypppeihin yhtäläisesti (vrt. Tunkelo 1946, 135).

Jos tehdään kuvatulainen oletamus *k*-latiivin roolista, se ei ole ristiriidassa lounaismurteita koskevien tosiasioiden kanssa. Eri asia on siten se, että tuolloin on unohdettava lähisukukielten dentaaliloppuiset passiivin II partisiipit. Olettamuksen tueksi ei vain saada suoria murrehavaintoja, sillä kantasuomen sananloppuinen *k* on hävinnyt kokonaan lounaismurteista jättäen ainoastaan jälkiä loppukahdennuksen muodossa. Ne suomen murteet, joista loppu-*k*:ta on tavattu, eivät taas tunne ominaisuuksien I, II ja III luonnehtimaa kaksoissijaa. Virossa ja liivissäkään ilmaisutapa (7) ei osoita mitään viitettä *k*-latiivista.

Kaksoissijan loppukahdennusta aiheuttava kadonnut tenuisklusiili ei voi missään nimessä olla pelkästä partitiivin tunnuksen dentaaliseg-

mentistä kaikkiin verbivartalotyyppeihin yleistynyt *t*, niin kuin Tunkelon mukaan kaiketi on virossa, liivissä ja vepsässä taipumattomissa pass. II partisiipeissa. Tunkelo ei yritäkään väittää lounaismurteiden osalta mitään sellaista. Partitiivin dentaalihan on kerta kaikkiaan kadonnut yksiköstä synnyttäen supistumadiftongin ja saaden siten aikaan geminaation, mikäli nyt pidetään kiinni partitiivista kaksoissijan lähtömuotona.

Aikaisemmin (1939) esittämänsä teoriaan, että kadonnut loppuklusiili olisi yksikön käyttöön siirtynyt monikon *t*-tunnus, Tunkelo ei näytä enää vuonna 1946 uskovan vepsän äännehistoriassaan. Sen käsityksen tästä voi saada, koskei hän mitenkään kommentoi teoriaansa. Edellä olenkin tarkastellut teorian epäuskottavuuden syitä.

Ehkäpä viimeisin arvovaltainen lausunto, vaikkakin kovin pinnallinen, kadonneesta loppuklusiilista on Lauri Hakulisen (1979, 221) esittämä: ”Vaikka eräät suomen ja viron murteet viittaavat siihen, että johtimen *-u:ta*, *-y:tä* olisi aikaisemmin seurannut *-t*, on kuitenkin todennäköisempää, että nuo *t*-loppuiset asut ovat akt. II partisiipin *-nut*, *-nyt* -loppun analogian aiheuttamia.” Mainittu analoginen *t* onkin varmaan ainoa jäljellä oleva mahdollisuus. Mutta kuinka se selittää kohtien I, II ja III kaikki seikat? Päästään helpommalla olettamalla käsillä olevan tutkimuksen mukaisesti kadonneeksi klusiiliksi *k*. Ja mikäpä muu tämä saattaisi olla kuin latiivin *k*?

Latiivisijapäätteen *k* liittyminen partitiivisijapäätteen perään ei liene aivan ainutlaatuinen ilmiö. Näyttäähän lounaismurteissa olevan passiivin II partisiipin partitiivipäätteen jatkona eräissä tapauksessa jopa inessiivinkin päätte (sekä vielä omistusliite), nimittäin sanonnassa *sun* (~ *snuu*) *olttusas* 'sinuna, sinun asemassasi'. Sen olen kuullut Maskun lisäksi myös Vahdolla keski-ikäisenkin ihmisen suusta. Yleisesti tunnettuja ovat toisaalta suomen tyypit *kotia^x*, *kahtia^x* yms. (Maskun murteessa *kotti^x*, *kahtikkässi^x*).

4. Laajentunut paradigma

Miten kaksoissija oikein suhtautuu verbin paradigmaan, se nähdään uudessa valossa suorittamalla paradigman osittainen taulukointi. Kiinnostavimpia ovat tällöin passiivimuodot ja niistäkin parhaiten kielteiset muodot yksinkertaisimpina. Korhosen (1981, 305) mukaan uralilaisissa kielissä on kieltomuotojen rakentumisen johtavana periaatteena yleensä kieltoverbin taipuminen finiittisissä kategorioissa ynnä pääverbin mahdollisimman yksinkertainen muoto.

Esimerkkiverbinä olkoon ikivanha *e*-vartaloinen *sylkke^x* (yleisk. *sylkeä^x*), josta taulukoidaan sen passiiviparadigman muotoja. Näiden rinnalle asetetaan vertailtaviksi vaikkapa kausatiiviverbin *tuuletta^x* (yleisk. *tuulettaa^x*) vastaavat aktiiviparadigman muodot. Taulukkoon otetaan selvyuden ja ymmärrettävyyden vuoksi Maskun murteisten muotojen ohella yleiskieliset muotovastineet, jolloin kaksoissijan on katsottava vastaavan yleiskielessä passiivin II partisiihin yksikön partiitiivia.

Taulukko. *Sylkeä*-verbin passiivi- ja *tuulettaa*-verbin aktiiviparadigman rinnastusta

Pääluokka Muoto	Passiiviparadigma		Aktiiviparadigma	
	Maskun murre	yleiskieli	Maskun murre	yleiskieli
ind. prees.	<i>ei syljet(ä^x)</i>	<i>ei syljetä^x</i>	<i>ei tuulet(a^x)</i>	<i>ei tuuleta^x</i>
imperat.	<i>älkkö syljettäkkö(n)</i>	<i>älkköön syljettäkö</i>	<i>älkkön tuulettakko(n)</i>	<i>älkköön tuulettako</i>
kond. prees.	<i>ei syljetäis(is)</i>	<i>ei syljettäisi</i>	<i>ei tuuletais(is)</i>	<i>ei tuulettäisi</i>
pot. prees.	<i>(ei syljettäne^x)</i>	<i>ei syljettäne^x</i>	<i>(ei tuulettane^x)</i>	<i>ei tuulettane^x</i>
I inf.	<i>(syljettä^x)</i>	<i>(syljettää^x)</i>	<i>tuuletta^x</i>	<i>tuulettaa^x</i>
II inf. iness.	<i>syljettätes</i>	<i>syljettäessä</i>	<i>tuulettates</i>	<i>tuulettaessa</i>
III inf. instr.	<i>syljettämä(n)</i>	<i>syljettämän</i>	<i>tuulettama(n)</i>	<i>tuulettaman</i>
I partis. y. nom.	<i>syljettävä</i>	<i>syljettävä</i>	<i>tuulettava</i>	<i>tuulettava</i>
X	<i>syljetty^x</i>	<i>syljettyä (?)</i>	<i>tuulettu^x</i>	<i>tuulettua^x</i>

Taulukon osoittama passiivitunnuksen ja kausatiivijohtimen käytäytymisen paralleelisuus kautta eri muotokategoriain näyttäisi vaativan viimeisessä sarakkeessa alimmalle, X-riville tultaessa siirtymistä uuden paradigman alueelle, nimittäin ”passiiviverbin” *tuulettua^x* I infinitiivin lyhyempään muotoon. Tämä muoto on diakronisesti katsoen verbaalinominin latiiivisija (Korhonen 1981, 289). Mutta niinhän on diakronisesti latiiivi — aikaisemmin esittämäni mukaisesti — myös ensimmäisessä sarakkeessa oleva kaksoissijamuoto *syljetty^x*, joka sekä on aiemmin todetun perusteella eri paradigmassa. Jos tahdotaan pitää kaksoissijaa paradigmaan kuuluvana, olisi koko paradigman käsitettä laajennettava taulukon yhtenäisyyden vuoksi ottamalla kausatiiviverbin paradigmaan myös vastaavan passiiviverbin I infinitiivi. Taulukon alin, X-rivi käsittäisi tällöin pelkkiä latiiivimuotoja. Tämä laajentaminen edellyttää passiivitunnuksen ja kausatiivijohtimen samastamista, mikä lieneekin historiallisesti mahdollista ja luovallista ainakin itämerensuomalaisen kielten suhteen (ks. esim. Schlachter 1985, 13). Silloin on pakko tuomita yleiskielinen *syljettyä* (pass. II partis. yks. partit.) epäparadigmaattiseksi!

Ajatusleikkiä voitaisiin ehkä jatkaa ottamalla taulukkoon 10. riviksi se, joka alkaa lounaismurteiden passiivin II partisiipin ”äänneläilliselä” (ks. s. 76) yksikön nominatiivimuodolla: *syljeṛ* | *syljeṛty* (?) | **tuuleṛ* | **tuuleṛty*. Tällöin tultaisiin viimeisessä sarakkeessa jo (yleis)kielenvastaiseen sanaan **tuuleṛty*.

Nykykielen vastaisia ovat tietenkin myös viidennellä rivillä olevat passiivin I infinitiivit. Niillä on kyllä historiallista evidenssiä, esim. Jusleniuksen sanakirjassa sellaiset muodot mainitaan säännöllisesti, ja laajennettuun paradigmakäsitteeseen ne luontuvat vaivattomasti rinnastuen kausatiiviverbien (ja teettoverbien) akt. I infinitiiveihin.

Näyttää intuitiivisesti ilmeiseltä, että yllä esitetty laajennettu paradigmasysteemi olisi joskus ainakin lounaismurteiden kaukaisessa muinaisuudessa ollut jonkinlainen realiteetti. Systeemi on nykykykielessä tosin melko irrelevantti, mutta sen aikaisempaa relevanssia voisivat kuvastaa vielä taulukon latiiivesimerkkeihin liittyvät samankaltaisuudet esim. lausetyypeissä *Mää sai syljeṛtyk kaḏül*; *Mää sain tuuleṛtyk kaḏül*.

Mitä äsken sanottu kaiken kaikkiaan merkitsee? Tiivistäen ilmaistuna, että laajassa katsannossa, laajennetun paradigmasysteemin mielessä, passiivimuotoihin lukeutuva kaksoissija on rinnastettavissa *(t)tu/(t)ty*-johtimisen passiiviverbin ensimmäisen infinitiivin latiiiviin ja on itsekin alkuperältään jonkinlaisen verbinominin latiiivimuoto. Tällöin on identifioitava passiivitunnus *(t)t* ja kausatiivijohdin *(t)t*. Tästä seuraa ilman muuta, että kaksoissijan lopussa oleva *u/y*-labiaaliaines on sama kuin passiivi- ja refleksiiviverbien johtimissa oleva *u/y*-aines, esim. verbeissä *tuuleṛty^x* ja *kääntty^x*. Voisi melkein sanoa yleensäkin passiivin II partisiipin tunnuksen *u/y*-aineuksen olevan identtinen refleksiivisen verbinjohtimen *u/y* kanssa.⁴

Voidaanko edellä saadut tulokset yleistää suomen muihin murteisiin tahi vaikkapa muihin itämerensuomalaisiin kieliin, on varmaan hyvin kyseenalaista. Tilanne lounaismurteissa näyttää kuitenkin melko selkeältä. Tutkielman perustana oleva aineisto on valittu Maskun murteesta, mutta tosiasiat ovat pääosassa lounaismurteistoa aivan samanlaiset. Olisi mielenkiintoista selvittää niiden yhteydet laajemmalle.

Laajennetun paradigmasysteemin hyväksyminen tekee muuten mahdolliseksi tuoda toistensa yhteyteen sellaiset aivan erillisiltä tuntuvat asiat kuin aktiivivartalossaan vokaaliin *a/ä* päättyvien verbien passiivivartalon loppu-*e:n* ja *a/ä*-vartaloisten adjektiivien komparatiivivartalon loppu-*e:n*. Nämä vartaloilmiöt näyttäytyvät esim. tapauksissa *otta^x* :

⁴ Jälkitavujen labiaalivokaalit ovat kaikki perimmältään varhaiskantasuomen **v*-johtimesta muodostuneita (Korhonen 1981, 98–99, 105; vrt. Hakulinen 1979, 46).

otètti(n) ~ *syvâ* : *syvèmpi*, eikä niillä huokeasti voi nähdä olevan mitään tekemistä toistensa kanssa. Ilmiöiden välinen raja on kuitenkin liukuva. Selvennykseksi otettakoon välittäväksi ”sillaksi” kausatiiviverbi *kylmettä^x*, jonka vartalon *e* on komparatiivisessa funktiossa ihan samoin kuin translatiiviverbien *kylmetty^x* ja *kylmentty^x* sekä itse kantaadjektiivin komparatiivin *kylmempi* vartalon *e* (ks. Räsänen 1985, 7).⁵ Silloin voidaan tehdä seuraavanlainen kaavio, jossa tulee käyttöön aiemmin esitetyn taulukon mukainen passiivi- ja aktiiviparadigmojen rinnastus ja jossa näkyy ”liukuva” siirtyminen passiivin *e*:stä komparatiivin *e*:hen:⁶

otètti(n) : *ei otèta^x* : ... : *otèttu^x*
ei kylmetä^x : ... : *kylmetty^x* : *kylmentty^x*
syvèntty^x : *syvèmpi*.

Tämmöistä yhteyttä ei ole ennen ehdotettu kirjallisuudessa. Sillä luulisi olevan kantavuutta lähisukukieltenkin alueelle.

⁵ Osoituksena *e*:n komparatiivisesta funktiosta on lounaismurteissa (esim. Maskussa) esiintyvä poikkeuksellinen tapaus *paksempi* : *paksentta^x* : *paksenttu^x*, jolla on vastineensa virossakin: *paksem* : *paksendada* : *pakseneda*.

⁶ Useimmissa suomen murteissa esiintyvä *ajettua^x*-verbi on omalla tavallaan selvä todiste aktiivi- ja passiiviparadigmojen välisestä yhteydestä sekä myös *e*:n komparatiivisesta laadusta.

KIRJALLISUUTTA

- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs painos. Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1974: *Lauseenvastikeoppia*. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1964: *Proto-Finnic final consonants I: 1*. Helsinki.
- JALAVA, AULIKKI 1971: Lounaismurteiden geminaatio. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- JUSLENIUS, DANIEL 1968: *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus*. SKS:n toimittama näköispainos. Helsinki.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki.
- PAHIKKALA, JUHANI 1981: Pääpainottomien tavujen diftongit Maskun murteessa. *Sananjalka* 23.
- PISKUNOV, NIKOLAI 1965: *Diferentsiaal- ja integraalarvutus I*. Tallinn.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki.
- RÄISÄNEN, ALPO 1985: Suomen kielen *ne-* ja *ntu-*, *nty-*johtimiset translatiiviverbit. *Virittäjä* 89.
- SCHLACHTER, WOLFGANG 1985: Hat das Finnische ein Passiv? *Finnisch-ugrische Forschungen* 47.
- SETÄLÄ, E. N. 1891: *Yhteissuomalainen äännehistoria I, II*. Helsinki.
- TUNKELO E. A. 1939: Lisiä suomen ja karjalan II partisiipin historiaan I. *Virittäjä* 43.
- 1946: *Vepsän kielen äännehistoria*. Helsinki.

JUHANI PAHIKKALA: *Das Problem des zweiten Partizips Passiv in den finnischen Südwestdialekten*

Bei allen Verbstammtypen der finnischen Südwestdialekte trifft im Charakter des Partizips II Passiv eine Geminatbildung des Segments *t* auf, die die Bedingungen einer Spezialgeminatbildung befolgt. Ein anderer eigentümlicher Zug ist die nach dem Vokal des Charakters wirksam werdende Auslautgeminatbildung (*), die ihrerseits einen Spezialfall der Auslautgeminatbildung in den Südwestdialekten darstellt und auf einen früheren verschwundenen auslautenden Klusil der Charaktersilbe verweist. Eine dritte Besonderheit bildet die am Anfang der Charaktersilbe herrschende scheinbare Starkstufigkeit. Beispielsweise *myyty^x*: *O myytytk kaloi*; *O myytytp paljo*; *O myytyty talo*; *O myytyts siämeni*.

Es ist bisher immer angenommen worden, daß es sich bei dem verschwundenen auslautenden Klusil um ein **t* handelte. Der Verfasser bringt jedoch Begründungen vor, die dafür sprechen, daß ein **k* vorlag. Die Begründungen sind sowohl morphologischer als auch syntaktischer Natur. Sie beruhen wesentlich auf der Tatsache, daß die erwähnten drei Erscheinungen das Partizip II Passiv der Südwestdialekte außer in dessen Nominativ Singular auch im Partitiv Singular charakterisieren.

Der Nominativ und der Partitiv stimmen im Singular des Partizips II Passiv praktisch überein und bilden einen *Doppelkasus*. Beispiele für den Gebrauch des Partitivs: *Syäs sitä paistettuk kalä*; *Hän sai myytytk kaläs*. Die im letztgenannten Fall auftretende Gebrauchsform des Partitivs in der Bedeutung eines Lativs spricht dafür, daß die Ausgangsform des Hauptverbs in dem satzäquivalentartigen Ausdruck der Lativ der Nominalform ist. Der Charakter des Lativs, nämlich **k*, hätte sich dem Partitivcharakter des Verbalnomens angeschlossen, und der so entstandene Doppelkasus hätte seinen Gebrauchsbereich auch auf andere Gebrauchsweisen des Partitivs und schließlich auch noch auf den Verwendungsbereich des Nominativs ausgeweitet. Die obigen Verbformen hätten also ursprünglich so aussehen müssen: **paistettu/ta/k*, **myyty/ä/k*. Die auslautenden Konfigurationen wären hier also die gleichen wie im Infinitiv I der Verben, z.B. **ajada/k*, und in Lativpartikeln wie **kotiä/k*, **etiä/k*. Die ungewöhnlichen Eigenschaften des Partizips II Passiv in den Südwestdialekten finden damit eine Erklärung. In dem Aufsatz werden außerdem die Mängel früherer Erklärungen dargelegt.

Der Doppelkasus kann auch in das Passivparadigma eingeführt werden, wenn dieses in geeigneter Weise erweitert wird. Dabei empfiehlt es sich, auch das Aktivparadigma eines Kausativverbs zu ergänzen, indem der lativische Infinitiv I eines entsprechenden Passivverbs dazu gerechnet wird. Der Doppelkasus und der Infinitiv I entsprechen einander in den erweiterten Paradigmen sowohl in ihren morphologischen als auch syntaktischen Eigenschaften: *myyty^x ≅ väännty^x < *myytyä/k ≅ *väänntyä/k*.

Von hier aus gelangt man zu der viel diskutierten Identifikation der verbalen Passiv- und Kausativcharaktere (*t*/*t*) sowie weiterhin zu der Gleichsetzung des Labialvokalsegments *u/y* des Partizips II Passiv und des reflexiven Verbalssuffixes *u/y*. Außerdem sieht man, daß die passive Variante *e* des Verbalstammvokals *a/ä* und der Komparativstammvokal *e* der Adjektive nicht unbedingt verschiedene Dinge sind. Der Zusammenhang läßt sich in einem Schema veranschaulichen:

$$\begin{array}{l} otètti(n) : otèttu^x \\ kylmetty^x : kylmentty^x \\ syvèntty^x : syvèmpi. \end{array}$$

Sofern die Theorie von einem Doppelkasus richtig ist, kann das bedeuten, daß im Urfinnischen eine für den *k*-Lativ bisher unbekannte Gebrauchsweise existiert. In ihr fällt der Gebrauch des passivförmigen Aktivverbs mit dem Gebrauch des aktivförmigen Passivverbs zusammen. Die Theorie muß jedoch noch durch umfassendere Untersuchungen erhärtet werden.